

Verblijfsregelingen en welbevinden van kinderen: Verschillen naar gezinskenmerken

An Katrien Sodermans¹, Sofie Vanassche¹, Koen Matthijs¹

¹ K.U. Leuven

Abstract

Sinds 2006 werd het verblijfsco-ouderschap na scheiding als voorkeursregeling opgenomen in de Belgische wet. Buitenlands onderzoek toonde aan dat kinderen doorgaans een hoger welbevinden vertonen in verblijfsco-ouderschap dan in een eenouderverblijf. Deze studie onderzocht de relatie tussen de verblijfsregeling van 707 Vlaamse kinderen tussen 10 en 21 jaar oud en hun subjectief welbevinden. Daarbij werd ook de rol van drie gezinskenmerken bestudeerd: ouderlijk conflict, de ouder-kindrelatie en de aanwezigheid van stiefouders. De data van het 'Scheiding in Vlaanderen' onderzoek werden gebruikt. Er waren geen verschillen in subjectief welbevinden naargelang de verblijfsregeling van kinderen, onder controle van socio-economische en demografische achtergrondkenmerken. Bovendien was er geen modererende invloed van de drie gezinskenmerken op de relatie tussen verblijfsregeling en subjectief welbevinden. Verblijfsco-ouderschap lijkt een betere relatie tussen het kind en beide ouders te faciliteren in vergelijking met een eenouderverblijf. In verblijfsco-ouderschap is er gemiddeld genomen iets meer ouderlijk conflict dan in een eenouderverblijf, maar dit blijft beperkt tot een niveau dat niet schadelijk is voor het welbevinden.

1 INLEIDING

De meeste Westerse landen worden gekenmerkt door hoge echtscheidingscijfers en een toenemend aandeel kinderen in verblijfsco-ouderschap na scheiding. België vormt een interessante context om onderzoek hiernaar te verrichten. België heeft het hoogste echtscheidingscijfer van Europa (Eurostat, 2010; Matthijs, 2009) en heeft een vrij progressieve wetgeving inzake verblijfsco-ouderschap. Sinds 2006 wordt gelijkmatig gedeelde huisvesting bij wet bevoorrecht. Dat heeft op zijn beurt geleid tot een hoge incidentie van verblijfsco-ouderschap. Geschat wordt dat meer dan 30% van de recent scheidende koppels

een verblijfsco-ouderschap heeft (Sodermans, Vanassche, & Matthijs, 2011; 2013). De hoofdreden waarom de wetgever verblijfsco-ouderschap ging promoten was 'het belang van het kind'. Een gedeeld verblijf na scheiding zou leiden tot een betere band met elke ouder en zo eventuele negatieve gevolgen van de scheiding zelf tegengaan (Amato & Gilbreth, 1999; Bauserman, 2002; Johnston, 1999; Lee, 2002). De onderzoeksresultaten over de gevolgen van verblijfsco-ouderschap voor kinderen zijn echter niet consistent. Hoewel een meta-analyse uit 2002 liet uitschijnen dat er voornamelijk positieve aspecten verbonden zijn aan verblijfsco-ouderschap (Bauserman, 2002), konden veel andere studies dat niet bevestigen (Crosbie-Burnett,

1991; Johnston, 1995; Kelly, 1993; Pearson & Thoennes, 1990). Bovendien zijn deze resultaten niet zomaar te veralgemenen naar de huidige wettelijke context. Eerder onderzoek rond dit thema werd grotendeels verricht in landen die geen wettelijke voorkeur hadden

voor verblijfsco-ouderschap. Daardoor was een gedeeld verblijf vaak het resultaat van een gezamenlijke ouderlijke beslissing en kwam het vaker voor bij koppels die minder ruzie maakten, meer betrokken waren bij het kind, hoger opgeleid waren en meer financiële middelen hadden. Al deze aspecten konden mee aan de basis liggen van de positieve effecten van verblijfsco-ouderschap op welbevinden van kinderen. Wanneer verblijfsco-ouderschap in toenemende mate door de wetgever gepromoot wordt, zijn er redenen

om aan te nemen dat dit specifiek verblijfstype niet langer voorbehouden is voor coöperatieve koppels of het gevolg is van gezamenlijke beslissing (Fehlberg, Smyth, Maclean, & Roberts, 2011; Singer, 2008; Sodermans, Matthijs & Swicegood, 2013).

Volgens McIntosh (2009) is de belangrijkste vraag die toekomstige onderzoekers zich moeten stellen in welke specifieke omstandigheden verblijfsco-ouderschap aangewezen is. Deze studie wil daaraan tegemoet komen door het effect van de verblijfsregeling na echtscheiding op de levenstevredenheid van Vlaamse kinderen te bekijken en daarbij te focussen op drie gezinskenmerken: ouderlijk conflict, de ouder-kindrelatie en de aanwezigheid van stiefouders. De data zijn afkomstig van de studie 'Scheiding in Vlaanderen' (Mor-

Over het onderzoek Scheiding in Vlaanderen (SiV)

SiV-data zijn afkomstig van het onderzoek "Scheiding in Vlaanderen". In dit onderzoek werd via een interview informatie verzameld bij beide partners van eerste huwelijken die afgesloten zijn tussen 1971 en 2008 en intussen al dan niet ontbonden zijn. Ook een kind, een ouder en een eventuele nieuwe partner van deze personen werden indien mogelijk bevestigd. Zij kregen een schriftelijke vragenlijst of websurvey aangeboden. De gegevens zijn verzameld in de periode van september 2009 tot december 2010.

12.110 van alle 26.376 gecontacteerde personen konden bevestigd worden wat een totale respons van 46% oplevert voor deze multi-actorstudie over huwelijk en echtscheiding.

Gedetailleerde informatie over dit onderzoek en deze dataverzameling vindt u op www.scheidinginvlaanderen.be en in het boek: Mortelmans Dimitri, Pasteels Inge, Bracke Piet, Matthijs Koen, Van Bavel Jan, Van Peer Christine (2011) Scheiding in Vlaanderen. ISBN 978-90-334-8586-2 - Leuven: Acco, 355 p.

telmans et al., 2011) en hebben betrekking op 707 kinderen die een ouderlijke echtscheiding meemaakten.

2 GEZAG EN VERBLIJF NA SCHEIDING: BEKNOPT OVERZICHT VAN HET BELGISCHE BELEID

Vooreerst is het belangrijk een onderscheid te maken tussen gezags- en verblijfsco-ouderschap. Het eerste verwijst naar gedeelde ouderlijke verantwoordelijkheid, actieve betrokkenheid en gedeelde beslissingneming met betrekking tot het kind. Het tweede concept slaat op een gelijkmatig verdeeld verblijf van een kind bij beide ouders na scheiding. Verblijfsco-ouderschap wordt juridisch gezien erg strikt opgevat, namelijk 50% bij vader en 50% bij moeder (Hemelsoen, 2012). De meest gangbare vorm is de week-weekregeling. In dit onderzoek wordt verblijfsco-ouderschap ruimer gedefinieerd. Ook een ongelijkmatig verdeeld verblijf, bijvoorbeeld een '60-40' verdeling, wordt als verblijfsco-ouderschap gezien. De grens wordt gelegd op 33% omdat buitenlands onderzoek aantoonde dat kinderen en ouders een kwalitatieve relatie kunnen uitbouwen vanaf ze één derde van de tijd samenwonen (Fabricius, et al. 2012). Vanaf kinderen minder dan 33% van de tijd bij één ouder wonen, spreken we van een eenouderverblijf. Het kan hierbij gaan om een moeder- of vaderverblijf.

De invoering van gezagsco-ouderschap in 1995 was de wettelijke verankering van het normatieve klimaat waarin biologische ouders

ultiem verantwoordelijk geacht werden voor het opvoeden en grootbrengen van hun kinderen. Dit kwam in de plaats van de eerdere regelgeving waarbij één ouder (in praktijk meestal de moeder) het hoederecht kreeg over het kind en de andere ouder (in praktijk meestal de vader) bezoekrecht. Deze ontwikkelingen passen binnen het principe van 'permanente ouderlijke verantwoordelijkheid' dat de ouderrol als onvoorwaardelijk beschouwt (van Krieken, 2005). In dat verband wordt ook wel eens gezegd dat het ouderlijke systeem het echtelijke moet 'overleven' omdat duurzame emotionele banden met beide ouders belangrijk zijn voor het goed functioneren van kinderen (Villeneuve-Gokalp, 2000).

De wet van 1995 sprak zich niet uit over het verblijf van het kind; de enige richtlijn hierbij was het belang van het kind. In 2006 werd het gelijkmatig gedeeld verblijf wettelijk ingevoerd als prioritair te onderzoeken verblijfsregeling na scheiding. Deze bilocatiewet is vandaag nog steeds van kracht. Een gekende misvatting is dat verblijfsco-ouderschap altijd voorrang krijgt. Indien scheidende ouders een akkoord treffen omtrent de verblijfsregeling van het kind, moet de rechtbank dit homologeren, tenzij dit akkoord strijdig is met het belang van het kind (Vanboeckrijk, 2009). Bij afwezigheid van zo'n akkoord, of indien één ouder erom vraagt, dient de rechter verblijfsco-ouderschap prioritair te onderzoeken. Indien hij oordeelt dat dit in het belang is van het kind, kan dit, eventueel tegen de wil van één ouder, opgelegd worden. Criteria voor 'het belang van het kind' zijn niet gestipuleerd

in de wet en rechters hebben een grote beslissings- en beoordelingsbevoegdheid met veel ambiguïteit inzake verblijfsbeslissingen als gevolg (Martens, 2007; Vanboeckrijk, 2009).

Een wet die verblijfsco-ouderschap bevoordrecht kan ook nevenwerkingen hebben. Zo waarschuwen Australische onderzoekers ervoor dat verblijfsco-ouderschap daardoor alsmear vaker gezien wordt als een compromis tussen ex-partners die het maar niet eens geraken over het verblijf van het kind (Fehlberg et al., 2011). Nochtans wordt aangenomen dat verblijfsco-ouderschap geen goede optie is wanneer er veel ouderlijk conflict is (vb. Amato & Rezac, 1994). Ook in Vlaanderen groeit de overtuiging dat de wet van 2006 bij sommige betrokken partners onterecht de impressie opwekt dat verblijfsco-ouderschap een 'recht' is van iedere ouder.

3 VERBLIJFSKO-ouderschap EN HET WELBEVINDEN VAN KINDEREN

3.1 VOOR- EN NADELEN VAN VERBLIJFSKO-ouderschap

Verscheidene studies vermelden een licht positief effect van verblijfsco-ouderschap (versus eenouderverblijf) op het welbevinden van kinderen (Bauserman, 2002; Breivik & Olweus, 2006; Buchanan, Maccoby, & Dornbusch, 1992; Crosbie-Burnett, 1991; Glover & Steele, 1989; Shiller, 1986; Spruijt & Duindam, 2009). Men verklaart dit door de hogere betrokkenheid van beide ouders bij het kind (Kelly, 1993; Luepnitz, 1986; Rothberg, 1983) en doordat

ex-partners (vooral moeders) met verblijfsco-ouderschap sneller een nieuwe partner vinden (Gunnoe & Braver, 2001).

Naast deze directe effecten, zijn er ook selectie-effecten. Hoger opgeleide en minder ruziende koppels zijn meer geneigd om hun kinderen samen op te voeden na een scheiding (Gunnoe & Braver, 2001; Strohschein, 2005). In dat geval is de positieve associatie tussen verblijfsco-ouderschap en kinderlijk welbevinden eigenlijk een schijnverband en (deels) te verklaren door achterliggende variabelen, zoals de socio-economische situatie of een goed functionerend gezinsklimaat.

Er zijn ook nadelen voor kinderen verbonden aan verblijfsco-ouderschap. Het continue over-en-weer verhuizen kan gevoelens van instabiliteit induceren en tot extra stress leiden (Bauserman, 2002; Goldstein, Freud, & Solnit, 1973; Kuehl, 1993; Rothberg, 1983; Spruijt & Duindam, 2009). King (2007) verwijst naar negatieve gevolgen voor de continuïteit van het vriendschapsnetwerk van kinderen die op twee verschillende plaatsen wonen. Verblijfsco-ouderschap verhoogt ook de gezinscomplexiteit. Wanneer een kind afwisselend in twee ouderlijke huishoudens woont, verhoogt de kans om (deeltijds) samen te wonen met een nieuwe partner van moeder of vader, en hun eventuele kinderen (Sodermans, Vanasche, & Matthijs, 2011; 2013). Dit effect wordt nog versterkt doordat verblijfsco-ouderschap ook de kans op herpartnering vergroot (Gunnoe & Braver, 2001).

Er zijn ten slotte talrijke studies waarin men geen verschillen in welbevinden van kinderen kon vaststellen naargelang de verblijfsregeling (bijvoorbeeld: Crosbie-Burnett, 1991; Johnston, 1995; Kelly, 1993; Kline, Tschann, Johnston, & Wallerstein, 1989; Naedvall & Thuen, 2004; Pearson & Thoennes, 1990; Wolchik, Braver, & Sandler, 1985). Als verklaring voor de afwezigheid van enig verband stelt men dat gezinsprocessen belangrijker zijn dan gezinsstructuur op zich en dat het geen zin heeft om kinderen in verschillende verblijfsregelingen gewoonweg te vergelijken (Hakvoort, Bos, Van Balen, & Hermanns, 2011; Kelly, 1993). Volgens Lee (2002) volgt de invloed van verblijfsco-ouderschap op kinderlijk functioneren een complex pad: het is op zichzelf positief voor kinderen, maar gezinsprocessen (vb. ouderlijk conflict) kunnen mogelijke positieve effecten ondermijnen.

Er is globaal genomen weinig theorievorming rond de gevolgen van echtscheiding en de verblijfsregeling voor het welbevinden van kinderen (Amato & Gilbreth, 1999; Davies & Cummings, 1994). Er zijn wel drie conceptuele kaders die herhaaldelijk naar voor geschoven worden en elk op een ander type gezinsprocessen focussen. Het conflictperspectief benadrukt de nefaste gevolgen van ouderlijk conflict op functioneren van kinderen. De gehechtheidstheorie (ook 'attachment theory') en het ouderlijk afwezigheidsperspectief stellen de ouder-kindrelatie centraal. Het gezinsstructuurperspectief, ten slotte, handelt over de aanwezigheid van (stief)gezinsleden.

In de volgende onderdelen worden deze drie perspectieven afzonderlijk toegelicht.

3.2 OUDERLIJK CONFLICT

Veel onderzoek suggereert dat ouderlijk conflict belangrijker is voor het verklaren van emotioneel welbevinden van kinderen dan de gezinsstructuur op zich (Amato & Keith, 1991a; Fischer, 2004; Hanson, Mclanahan, & Thomson, 1996; Kalter, Kloner, Schreier, & Okla, 1989; Kuehl, 1993). Kelly (1993) beweert dat ouderlijk conflict een directe invloed heeft op kinderen via leerprocessen of socialisatie en een indirect effect via disfunctioneel ouderlijk handelen en verminderde responsiviteit van ouders ten aanzien van hun kinderen. Een relatief nieuwe trend is het vooropstellen van emotionele zekerheid als centraal concept bij het verklaren van de link tussen ouderlijk conflict en welbevinden van kinderen (Davies & Cummings, 1994; Fabricius & Luecken, 2007; Troxel & Matthews, 2004). Frequente geschillen tussen ouders kunnen de emotionele zekerheid en emotieregulatie bij kinderen ondermijnen. Kinderen die het gevoel krijgen dat ze niet meer graag gezien worden door hun ouders, hebben een verminderde capaciteit om met stressvolle situaties om te gaan.

Hoewel het effect van ouderlijk conflict op het welbevinden van kinderen in het verleden meermaals onderzocht werd, weten we veel minder over de interactie tussen de verblijfsregeling en ouderlijk conflict (Fabricius & Luecken, 2007). Sommige auteurs toonden aan dat verblijfsco-ouderschap enkel een goede optie is bij weinig ouderlijk conflict (Cros-

bie-Burnett, 1991; Frankel, 1985; Kaspiew et al., 2009; Kelly, 1993; Lee, 2002; Lowery & Settle, 1985; Luepnitz, 1986; Singer, 2008; Spruijt & Duindam, 2009). Wanneer er te veel openlijke ruzies zijn, kan verblijfsco-ouderschap zelfs schadelijker zijn dan andere verblijfsregelingen (Vanassche, Sodermans & Matthijs, te verschijnen) omdat er meer risico is om gevangen te raken tussen hun beide ouders (Fehlberg et al., 2011). Amato en Rezac (1994) vonden dat contact met de niet-residentiële ouder positief was voor kinderen indien er weinig conflict was, maar negatief bij veel conflict. Volgens de auteurs zijn contact en conflict enigszins positief gerelateerd omdat contact de opportuniteit geeft tot conflict. Bijgevolg pleitten zij voor beperkt contact tussen kinderen en niet-residentiële ouders wanneer er veel conflict is.

3.3 DE OUDER-KINDRELATIE

De assumptie dat het verbreken van ouder-kindrelaties schadelijk is voor kinderen was de voornaamste reden voor het wettelijk verankeren van verblijfsco-ouderschap (Bender, 1994). Verblijfsco-ouderschap faciliteert een duurzame ouder-kindrelatie en laat meer vaderlijke betrokkenheid toe (Amato & Rezac, 1994; Arditti, 1992; Bowman & Ahrons, 1985; Furstenberg & Nord, 1985; Gunnoe & Braver, 2001; Kelly, 1991; Shiller, 1986; Spruijt & Duindam, 2009; Swiss & Le Bourdais, 2009; Vanassche, Sodermans, & Matthijs, 2011). Bovendien kunnen kinderen die een goede band met beide ouders hebben zich beter aanpassen na een scheiding (Amato & Gilbreth, 1999; Davies & Cummings, 1994; Kelly,

1993; Troxel & Matthews, 2004). Spruijt en Duindam (2009) concluderen in een recent onderzoek dat een goede ouder-kindrelatie zelfs belangrijker is voor kinderen dan de structurele gezinsconfiguratie. Volgens de gehechtheidstheorie van Bowlby (1971, 1973, 1981) bouwen kinderen specifieke gehechtheidsrelaties op met hun primaire verzorgers (hier: hun ouders) gedurende de eerste levensjaren. De afwezigheid van één van de ouders kan leiden tot een onveilig gevoel met betrekking tot ouderlijke relaties wat op zijn beurt kan leiden tot negatieve langetermijn-gevolgen voor kinderen (Fabricius, 2003).

De kwaliteit van de ouder-kindrelatie is evenwel belangrijker dan de hoeveelheid tijd die men samen doorbrengt (Amato & Gilbreth, 1999; Riggs, 2005). Contact is een noodzakelijke, maar geen afdoende voorwaarde om een solide band op te bouwen, aldus Amato en Gilbreth (1999). Volgens Fehlberg en haar collega's (2011) werd de term 'gelijkmatig gedeeld verblijf' geïntroduceerd door de wetgever om ouderlijke evenwaardigheid te onderstrepen, maar wekt dit onterecht de indruk dat gelijke verdeling van het kind over beide ouders een recht is van elke ouder. De focus op continuïteit in de ouder-kindrelatie werd verlegd naar gelijke verdeling van kinderen tussen beide ouders (Mcintosh, 2009). Bovendien veronderstelt de wetgever die verblijfsco-ouderschap promoot, een goede ouder-kindrelatie vóór de ouderlijke scheiding. Dit is wellicht niet altijd het geval. Een onderzoek bij Vlaamse adolescenten vond dat verblijfsco-ouderschap negatief was voor kinderen indien

er geen goede ouder-kindband was (Vanasche, Sodermans & Matthijs, te verschijnen). Het belang van de ouder-kindrelatie voorafgaand aan de scheiding werd ook reeds aangetoond in een studie van Videon (2002) waaruit bleek dat kinderen die gescheiden werden van hun (same-sex) ouder waarmee ze een goede relatie hadden, meer delinquent gedrag vertonen.

3.4 EEN NIEUW GEZIN

Aanhangers van de gezinsstructuurtheorie stellen dat een tweoudergezin het beste is voor het functioneren van kinderen (Van Peer, 2007). Na een ouderlijke scheiding zijn vooral kinderen in eenoudergezinnen slechter af door verminderde ouderlijke supervisie, een gebrek aan rolmodellen en een lager gezinsinkomen (Amato & Keith, 1991a; Hakvoort et al., 2011). Verblijfsco-ouderschap wordt wel eens gezien als een manier om het eventuele verlies aan hulpbronnen voor kinderen na scheiding te beperken (Breivik & Olweus, 2006). Het reduceert immers de structurele en functionele verandering dat een gezin na een scheiding ondergaat tot een minimum (Lowery & Settle, 1985). Zo faciliteert verblijfsco-ouderschap frequent contact met beide ouders, beperkt het de effecten van vaderlijke afwezigheid en verlaagt het financiële stress door de beschikbaarheid van beide ouderlijke inkomens. Bovendien verhoogt het de kans om (deeltijds) samen te leven met een stiefouder (Crosbie-Burnett, 1991), wat positief kan zijn indien stiefouders fungeren als alternatieve rolmodellen (Amato & Keith, 1991a).

Anderzijds kunnen de frequentere interacties met stiefouders en stiefbroers en -zussen ook aanleiding zijn voor extra stress bij kinderen. Zij moeten een nieuwe positie innemen ten opzichte van deze gezinsleden; een proces dat rolambiguïteit inzake gezinsrelaties kan induceren (Ganong & Coleman, 2004). Een nieuwe partner in het huishouden van moeder of vader kan ook betekenen dat er nieuwe normen en regels gehanteerd worden binnen dat huishouden die afwijken van de normen en regels die het kind gewoon was bij die ouder. Het voortdurend aanpassen van kinderen aan twee verschillende sets van regels en normen kan erg stresserend zijn. Toegenomen gezinscomplexiteit en -ambiguïteit zouden bijgevolg de voordelige effecten van een betere ouder-kindrelatie teniet kunnen doen. Bovendien kan het effect van de aanwezigheid van stiefouders op het welbevinden van kinderen anders zijn naargelang de verblijfsregeling. Onderzoekresultaten met betrekking tot deze complexe associatie tussen de verblijfsregeling en de configuratie van stiefgezinnen is helaas erg beperkt.

4 METHODOLOGIE

4.1 DATA

De data zijn afkomstig van de studie *Scheiding in Vlaanderen* (Mortelmans et al., 2011), een, multi-actorstudie over huwelijk en echtscheiding, waarvoor 6470 partners en 1257 kinderen geïnterviewd werden tussen september 2009 en december 2010 met behulp van de CAPI methode (Computer Assisted Personal

Interviews). De beoogde steekproef betrof partners die voor het eerst huwden tussen 1971 en 2008 (verder: het referentiewedelijk) en die intussen al dan niet gescheiden waren. De steekproef was proportioneel naar huwelijksjaar, en disproportioneel naar huwelijksstatus: één derde van de partners was nog gehuwd en twee derde had intussen het referentiewedelijk ontbonden. De totale respons op de gecontacteerde steekproef bedroeg 42.2% (Pasteels, Mortelmans, & Van Bavel, 2011).

Indien de partners uit het referentiewedelijk minstens één gezamenlijk kind hadden, werd ook één kind geselecteerd ter bevraging, het targetkind. Als dat bij minstens één van beide ouders woonde, en minstens 10 jaar oud was, werd dit ook gevraagd om deel te nemen aan een interview. Niet elk kind uit het referentiewedelijk had dezelfde kans had om geselecteerd te worden als targetkind. Ten eerste moest er voor minderjarige kinderen ouderlijke toestemming gegeven worden om het kind te benaderen. 43% van de partners uit een ontbonden referentiewedelijk en 13% van de partners uit een intact referentiewedelijk weigerden deze toestemming. Meerderjarige targetkinderen konden wel door een interviewer benaderd worden zonder voorafgaande toestemming door de ouders. Ten tweede werden er bepaalde voorrangregels gehanteerd bij de selectie van het targetkind (zie Pasteels et al., 2011) die tot doel hadden de kans te verhogen dat het kind zelf ook geïnterviewd kon worden. Zo hadden kinderen die te jong waren voor een interview (jonger dan

10 jaar) of kinderen die niet meer bij de ouders inwoonden minder kans om als targetkind geselecteerd te worden. De respons op het tweede niveau was relatief hoog: 76% van de gecontacteerde kinderen van gehuwde ouders en 72% van de gecontacteerde kinderen van gescheiden ouders werden daadwerkelijk geïnterviewd. Het is belangrijk om de beschreven selectieprocedure van het targetkind en de gerealiseerde respons op beide niveaus in acht te nemen bij een correcte inschatting van de representativiteit van de kindsteekproef.

Voor deze studie selecteerden we alle geïnterviewde kinderen van gescheiden ouders die niet ouder waren dan 21 jaar op het moment van het interview. Deze multi-actorstudie laat toe om voor de gezinsvariabelen ouderlijk conflict en de ouder-kindrelatie zowel een ouder- als een kindperspectief te hanteren. Voor het kindperspectief werken we met de volledige steekproef (N=707), voor het ouderperspectief enkel met volledige kind-moeder-vader-triades (n=301).

4.2 VARIABELEN

4.2.1 Afhankelijke variabele

Deze studie wil de associatie tussen de verblijfsregeling en het subjectieve welbevinden van kinderen nagaan. Er is consensus dat subjectief welbevinden bestaat uit twee componenten: een affectief gedeelte, dat verband houdt met hoe men zich voelt op het moment zelf en een evaluatief gedeelte, dat omvat hoe tevreden mensen zijn met hun leven (Diener,

2012; Ryan & Deci, 2001). Levenstevredenheid refereert naar een beoordelingsproces, waarbij mensen de kwaliteit van alle domeinen van hun leven inschatten, en waarbij ze meer gewicht geven aan domeinen die ze zelf belangrijk achten (Pavot & Diener, 1993). Levenstevredenheid correleert met meer affectieve maten van subjectief welbevinden, zoals depressieve gevoelens of zelfwaarde. Levenstevredenheid wordt gezien als één van de meest stabiele indicatoren van welbevinden, minder gekleurd door recente gebeurtenissen en temporele schommeling in het gemoed en de lichamelijke toestand dan affectieve metingen (Levin, Dallago, & Currie, 2012). Schalen die levenstevredenheid meten vertonen een goede betrouwbaarheid en hoge validiteit (zie Pavot & Diener, 1993). Om bovenvermelde redenen opteren we ervoor om in deze studie levenstevredenheid op te nemen als indicator van subjectief welbevinden. De exacte verwoording van de vraag luidde: "Hoe tevreden of ontevreden ben je met je leven tegenwoordig?" Het kind kon een score tussen 0 (helemaal niet tevreden) en 10 (helemaal tevreden) aangeven. De levenstevredenheid was gemiddeld hoog; 67% van de kinderen scoorde 8 of meer. Iets minder dan 13% van de kinderen scoorde 6 of minder.

4.2.2 Onafhankelijke variabele

De verblijfsregeling van het kind (op het moment van het interview) werd bevraagd bij de ouder(s) in twee stappen. Eerst werd gevraagd naar de woonplaats van het kind, waarbij verschillende categorieën aangeboden werden. Aan de hand van die vraag gebeurde een eer-

ste indeling: kind woont bij moeder, kind woont bij vader, en kind woont afwisselend bij moeder en vader. In het laatste geval, werd de verblijfsregeling in detail bevraagd met behulp van een verblijfskalender (Sodermans, Vanasche, Matthijs, & Swicegood, 2012). Dat was een visuele voorstelling van een gewone maand (geen vakantieperiode) waarbij respondenten voor elke dag en nacht moesten aangeven bij welke ouder het kind verbleef. Op basis van deze kalender werd het aandeel berekend dat het kind bij moeder en vader verbleef. Indien beide ouders meewerkten aan de studie werd het gemiddelde aandeel van beide ouders berekend. De antwoorden op beide vragen werden gecombineerd om de verblijfsregeling van het kind te reduceren tot drie categorieën: moederverblijf, vaderverblijf en verblijfsco-ouderschap. De grens voor verblijfsco-ouderschap lag op 33%. Indien er geen overeenstemming was tussen de antwoorden van beide ouders werd het antwoord van het kind gebruikt. Dit bevatte geen gedetailleerde residentiële informatie, maar liet wel toe om de verblijfsregeling ruwweg in te delen in één van deze drie categorieën.

4.2.3 Modererende variabelen

Ouderlijk conflict – Er werd gevraagd aan ouders hoe vaak vijf verschillende conflictsituaties zich hadden voorgedaan tussen de respondent en zijn ex-partner gedurende de voorbije 12 maanden: elkaar verwijten maken, schreeuwen of roepen, lichamelijk geweld gebruiken, met iets gooien of met opzet iets stukmaken, en niet meer met elkaar praten. De antwoordschaal liep van 1 (nooit) tot 7

(dagelijks). Omdat over het algemeen weinig conflict gerapporteerd werd, namen we de hoogste antwoordscore over deze vijf conflict-items. Indien beide ouders meewerkten aan het onderzoek, werd het gemiddelde van beiden genomen. De geconstrueerde variabele bestond uit drie categorieën: nooit conflict, occasioneel conflict (=hoogstens één keer per maand), frequent conflict (verschillende keren per maand tot dagelijks). Indien de ouders geen contact hadden met elkaar (noch persoonlijk, noch via telefoon, post of internet) werd de conflictvraag niet aangeboden. Respondenten kregen dan een aparte score 'geen contact' toegekend.

Voor de kindmeting van ouderlijk conflict werden aan kinderen dezelfde conflictsituaties voorgelegd met de vraag hoe vaak ze zich hadden voorgedaan tussen hun beide ouders gedurende de afgelopen 12 maanden. Op dezelfde manier als voor de oudermeting werd een conflictvariabele geconstrueerd. Omdat een aanzienlijke groep (9%) weigerde deze vraag in te vullen, werd een aparte categorie 'info ontbreekt' aangemaakt. De conflictvraag werd ook aan kinderen gesteld indien de ouders geen contact meer hadden.

Ouder-kindrelatie – Er werd aan ouders gevraagd: "Hoe goed of hoe slecht is uw relatie met [naam targetkind]?". De antwoordschaal liep van 1 (zeer slecht), over 3 (niet slecht, niet goed) tot 5 (zeer goed). De eerste drie antwoordmogelijkheden werden samengenomen en op die manier werd een variabele gecreëerd met drie categorieën: geen goede relatie met kind, goede relatie met kind, zeer goede

relatie met kind. Indien er geen contact meer was tussen de ouder en het kind (noch persoonlijk, noch via telefoon, post of internet), werd de vraag naar de relatiekwaliteit niet gesteld. Respondenten kregen dan een aparte score 'geen contact' toegekend.

Aan kinderen werd gevraagd hoe goed of hoe slecht de relatie met hun moeder en met hun vader was. De antwoordschaal en de constructie van de variabelen verliep identiek als bij de oudermeting. Ook hier werden drie categorieën onderscheiden: geen goede relatie met moeder/vader, goede relatie met moeder/vader, zeer goede relatie met moeder/vader. Een aparte code werd voorzien als er geen contact meer was tussen kinderen en ouders.

De aanwezigheid van stiefouders – Indien moeder of vader aangaf dat er een nieuwe partner in het huishouden woonde, werd score 1 gegeven op deze dummyvariabele. Er werd geen onderscheid gemaakt naargelang men gehuwd was met deze partner of niet. Indien er geen partner in het huishouden woonde, werd score 0 toegekend. Het kon in dat geval wel zijn dat deze ouder een partnerrelatie had, alleen was het geen samenwoonrelatie. Indien slechts één ouder had meegedaan aan het onderzoek, was er geen informatie beschikbaar over het huishouden van de andere partner. In dat geval gebruikten we het antwoord op de vraag: "Woont [naam ex-partner] momenteel samen met een nieuwe partner?". Ongeveer de helft van de moeders en 60% van de vaders woonde samen met een nieuwe partner. Voor 3% van de vaders ont-

brak deze info en werd een aparte categorie voorzien die werd meegenomen in de analysemodellen.

4.2.4 Controlevariabelen

Omdat opleidingsniveau vaak aangehaald wordt ter verklaring van het welbevinden van kinderen na scheiding, is het belangrijk om voor deze variabele te controleren. Eerder onderzoek concludeerde immers dat hoger opgeleide ouders vaker voor verblijfscoouderschap opteren dan lager opgeleide ouders (vb. Cancian & Meyer, 1998). Bij iedere respondent werd het eigen opleidingsniveau en dat van de ex-partner bevestigd. Dit liet toe voor alle moeders en vaders het opleidingsniveau te bepalen, ook al had slechts één ouder deelgenomen. De variabele opleidingsniveau had drie categorieën. Laag opgeleide ouders behaalden hoogstens een diploma lager secundair onderwijs. Gemiddeld opgeleide ouders behaalden hoogstens een diploma hoger secundair onderwijs. Hoger opgeleide ouders behaalden een diploma hoger onderwijs of universiteit.

Ook de leeftijd van het kind wordt best onder controle gehouden in de analyses want deze kan gerelateerd zijn aan de verblijfsregeling en aan de gerapporteerde levenstevredenheid. De kinderen in deze steekproef waren tussen 10 en 21 jaar oud. De gemiddelde leeftijd van de kinderen was 16 jaar en de standaardafwijking bedroeg 3,3. Deze variabele werd gecentreerd rond het gemiddelde.

Een laatste belangrijke variabele is het aantal jaren verstreken sinds de scheiding. Enerzijds kan dit samenhangen met het welbevinden van kinderen, maar anderzijds ook met de verblijfsregeling. Door de recente wetwijzigingen hebben kinderen die recent een echtscheiding meemaakten een hogere kans op verblijfscoouderschap. De tijd verstreken sinds de scheiding werd uitgedrukt in jaren en varieerde tussen 1 en 21 jaar. Het gemiddelde was iets minder dan 9 jaar en de standaardafwijking bedroeg 4,5. Deze variabele werd gecentreerd rond het gemiddelde.

Tabel 1 bevat de frequentieverdeling van alle variabelen voor zowel het kind- als ouderperspectief. In de steekproef die het kindperspectief hanteert (N=707) zijn de variabelen ouderlijk conflict, vader-kindrelatie en moeder-kindrelatie afkomstig van het kind. In de steekproef die het ouderperspectief hanteert (N=301) zijn de variabelen ouderlijk conflict, vader-kindrelatie en moeder-kindrelatie afkomstig van de ouders. Tabel 1 toont geen grote verschillen in de verdeling van de variabelen in beide steekproeven. Bij het ouderperspectief is er een iets hoger percentage verblijfscoouderschap dan bij het kindperspectief. Bij de triades zijn moeder en vader vaker hoog opgeleid dan wanneer slechts één ouder en een kind meewerkten. Bij de triades wordt ook vaker occasioneel conflict gerapporteerd en minder vaak geen conflict.

Tabel 1 Frequentieverdeling van alle categorische variabelen (N=707)

Categorische variabelen	Categorie	Kindperspectief (N=707)		Ouderperspectief (N=301)	
		N	%	N	%
Geslacht	Jongen	358	50,6	158	52,5
	Meisje	349	49,4	143	47,5
Verblijfsregeling	Moederverblijf	442	62,7	173	57,7
	Verblijfsco-ouderschap	187	26,5	91	30,3
	Vaderverblijf	76	10,8	36	12,0
Nieuwe inwonende partner bij vader	Geen nieuwe partner	270	38,2	126	41,9
	Wel nieuwe partner	416	58,8	175	58,1
	Info ontbreekt	21	3,0	-	-
Nieuwe inwonende partner bij moeder	Geen nieuwe partner	355	50,4	160	53,1
	Wel nieuwe partner	349	49,6	141	46,8
Opleidingsniveau vader	Laag	184	26,4	77	25,7
	Gemiddeld	307	44,1	116	38,7
	Hoog	206	29,6	107	35,7
Opleidingsniveau moeder	Laag	135	19,1	52	17,3
	Gemiddeld	322	45,5	128	42,5
	Hoog	250	35,4	121	40,2
Ouderlijk conflict	Nooit conflict	308	43,6	97	32,3
	Occasioneel conflict	200	28,3	107	35,7
	Frequent conflict	138	19,5	55	18,3
	Geen contact	-	-	41	13,7
	Info ontbreekt	61	8,6	-	-
Vader-kindrelatie	Niet goed	164	23,4	24	8,0
	Goed	301	42,9	125	41,8
	Zeer goed	172	24,5	134	44,8
	Geen contact	64	9,1	16	5,4
Moeder-kindrelatie	Niet goed	77	10,9	15	5,0
	Goed	299	42,5	98	32,7
	Zeer goed	319	45,3	180	60,0
	Geen contact	9	1,3	7	2,3
Metrische variabelen		Gem	sd	Gem	sd
Levenstevredenheid (0-10)		7,9	1,6	7,8	1,8
Leeftijd kind (10-21)		16,0	3,3	15,9	3,3
Aantal jaren verstreken sinds de scheiding (1-21)		8,9	4,5	8,6	4,4

4.3 OPBOUW VAN DE ANALYSES

Eerst bekijken we het profiel, de gezinsrelaties en het welbevinden van kinderen in de drie verschillende verblijfsregelingen en per steekproef (tabel 2). Deze bivariate analyses zijn relevant op zich en tonen het belang aan van de controlevariabelen bij het testen van de conditionele effecten in een multivariaat model.

Vervolgens worden de resultaten van de multivariate modellen gepresenteerd per steekproef (tabel 3). Deze schatten het effect van de verblijfsregeling op de levenstevredenheid van kinderen, onder controle van de modererende variabelen (ouderlijk conflict, ouder-kindrelatie en aanwezigheid nieuwe partner) en de achtergrondvariabelen (geslacht, leeftijd, opleidingsniveau ouders en tijd sinds scheiding).

Vervolgens gaan we na of het multivariate effect van de verblijfsregeling op het welbevinden van kinderen anders is in verschillende omstandigheden. We vergelijken daarbij drie niveaus van conflict (geen, occasioneel, veel conflict), drie niveaus van relatiekwaliteit tussen ouders en kinderen (geen goede, goede, zeer goede relatie) en de aan- of afwezigheid van een nieuwe partner bij moeder en vader. De resultaten worden getoond in figuren 1 tot en met 3.

5 RESULTATEN

5.1 HET PROFIEL VAN KINDEREN EN HUN GEZIN NAARGELANG DE VERBLIJFSREGELING

Er is geen verband tussen het geslacht van het kind en de verblijfsregeling in de volledige steekproef, maar wel in de steekproef met de triades (tabel 2). Bij verblijfsco-ouderschap is er een hoger aandeel jongens, wat overeenkomst met buitenlands onderzoek van onder andere Fox en Kelly (1995). De auteurs verklaren dit doordat vaders meer moeite doen om verblijfsco-ouderschap te bekomen bij zonen dan bij dochters. Hoogopgeleide koppels hebben vaker verblijfsco-ouderschap dan eenouderverblijf. Indien kinderen voltijds bij hun vader wonen, is de moeder vaker laag opgeleid. Voltijds residentiële ouders hebben minder vaak een inwonende partner dan deeltijds of niet-residentiële ouders. Dit impliceert dat het opvoeden van kinderen interfereert met de tijd die men kan investeren in een nieuwe partnerrelatie. Bij vaders is de samenhang groter dan bij moeders.

Ook ouderlijk conflict is significant gerelateerd aan de verblijfsregeling. Kinderen in vaderverblijf rapporteren vaker frequent ouderlijk conflict dan kinderen in moederverblijf en gedeeld verblijf (die onderling bijna niet verschillen). Volgens de ouders is er het vaakst frequent ouderlijk conflict in gedeeld verblijf en het minst in moederverblijf. Uit de oudermeting kunnen we ook afleiden dat ouders van kinderen met een eenouderverblijf het vaakst geen contact meer met elkaar hebben.

Tabel 2 Profiel, gezinsrelaties en welbevinden van kinderen in verschillende verblijfsregelingen (N=707)

	Moeder verblijf	Gedeeld verblijf	Vader verblijf		Moeder verblijf	Gedeeld verblijf	Vader verblijf	
Categorische variabelen (%)	Kindperspectief (N=707)				Ouderperspectief (N=301)			
Meisje	51,1	45,5	48,7		54,3	36,3	44,4	*
Opleidingsniveau vader								
- Laag	31,0	12,4	32,9	***	32,4	12,2	25,0	**
- Gemiddeld	44,3	45,7	39,5		35,3	42,2	47,2	
- Hoog	24,7	41,9	27,6		32,4	45,6	27,8	
Opleidingsniveau moeder								
- Laag	19,9	9,1	36,8	***	18,5	7,7	33,3	***
- Gemiddeld	46,4	44,9	43,4		43,9	38,5	47,2	
- Hoog	33,7	46,0	19,7		37,6	53,9	19,4	
Nieuwe partner bij vader	63,8	52,9	44,7	***	62,4	58,2	38,9	*
Nieuwe partner bij moeder	46,2	54,6	56,0		43,4	51,7	50,0	
Ouderlijk conflict (oudermeting)								
- Nooit conflict	46,6	39,0	36,8	***	34,3	34,1	19,4	**
- Occasioneel conflict	23,8	40,6	25,0		32,0	41,8	38,9	
- Frequent conflict	18,8	17,1	29,0		15,7	23,1	19,4	
- Ouders geen contact	-	-	-		18,0	1,1	22,2	
- Info ontbreekt	10,9	3,2	9,2		-	-	-	
Vader-kindrelatie (oudermeting)								
- Niet goed	28,7	18,2	5,3	***	11,1	3,3	5,6	*
- Goed	40,1	47,1	48,7		37,2	48,9	44,4	
- Zeer goed	16,7	34,2	46,1		43,0	46,7	50,0	
- Geen contact	14,5	-	-		8,7	-	-	
Moeder-kindrelatie (oudermeting)								
- Niet goed	8,7	9,6	27,6	***	3,5	3,3	16,7	***
- Goed	39,4	45,5	51,3		30,8	31,9	41,7	
- Zeer goed	51,7	44,9	10,5		65,1	64,8	25,0	
- Geen contact	-	-	10,5		-	-	16,7	
Metrische variabelen (gemiddelde)								
Leeftijd kind	16,2	14,6	17,7	***	16,5	14,3	17,4	***
Tijd sinds scheiding (jaren)	9,7	7,2	8,5	***	9,3	7,4	7,9	**
Levenstevredenheid	7,9	8,1	7,8		7,6	8,1	7,4	*

Noot: *p < .05. **p < .01. ***p < .001

Noot: χ^2 test voor categorische variabelen, F-test voor metrische variabelen

Bron: Scheiding in Vlaanderen, 2009-10

Er is een sterke samenhang tussen de ouder-kindrelatie en de verblijfsregeling. Kinderen en ouders die nooit samenwonen hebben vaker geen goede relatie en minder vaak een zeer goede. Tussen voltijds samenwonen (eenouderverblijf) en deeltijds samenwonen (verblijfsco-ouderschap) is er niet zo veel verschil. Dit suggereert dat deeltijds samenwonen voldoende is om een goede relatie op te bouwen en/of te onderhouden. Ouders zijn hier opvallend positiever dan kinderen. Bijvoorbeeld 29% van de kinderen in moederverblijf zeggen geen goede relatie te hebben met hun vader, terwijl slechts 11% van de vaders in deze situatie dezelfde mening is toegedaan. Ouders beweren ook veel vaker dan kinderen dat de relatie met hun kind zeer goed is.

Kinderen in verblijfsco-ouderschap zijn gemiddeld jonger dan zij die bij moeder of vader wonen. Kinderen met een vaderverblijf zijn gemiddeld het oudst. Dit kan een schijnverband zijn. Door de veranderde wetgeving hebben ex-koppels die recent uit de echt scheidden meer kans op verblijfsco-ouderschap en zijn hun kinderen gemiddeld jonger.

Ten slotte laat tabel 2 zien dat er geen bivariate samenhang is tussen de verblijfsregeling en de levenstevredenheid van kinderen in de volledige steekproef. In de steekproef die het ouderperspectief hanteert zien we dat kinderen in verblijfsco-ouderschap een hogere levenstevredenheid rapporteren dan kinderen in andere verblijfsregelingen.

5.2 DE VERBLIJFSREGELING EN HET WELBEVINDEN VAN KINDEREN

Tabel 3 toont geen effect van de verblijfsregeling op de levenstevredenheid van kinderen. Het bivariate effect dat aanwezig was in tabel 2 is dus wegverklaard na toevoeging van de andere variabelen. De gezinsvariabelen zijn wel significante voorspellers van levenstevredenheid, maar enkel als we het kindperspectief hanteren. De aanwezigheid van frequent ouderlijk conflict hangt negatief samen met de levenstevredenheid van kinderen. Een zeer goede relatie met moeder en vader is gerelateerd aan hogere levenstevredenheid, terwijl geen goede relatie negatief is voor het welbevinden van kinderen. Als we het ouderperspectief hanteren kan geen enkele gezinsvariabele de levenstevredenheid van de kinderen verklaren. Het verschil tussen beide modellen is niet toe te schrijven aan de kleinere steekproefgrootte in het model met triades. Wanneer de metingen bij kinderen gerelateerd werden aan levenstevredenheid binnen het model met triades, werd wel een significant effect van conflict op het welbevinden gevonden.

Een inwonende partner bij de ouders blijkt geen effect te hebben op de levenstevredenheid van kinderen. Een hoog opgeleide moeder blijkt positief gerelateerd aan welbevinden van kinderen. De controlevariabelen leeftijd van het kind en de duur verstreken sinds de scheiding zijn niet significant gerelateerd aan het welbevinden van kinderen. Meisjes scoren gemiddeld slechter op levenstevredenheid dan jongens.

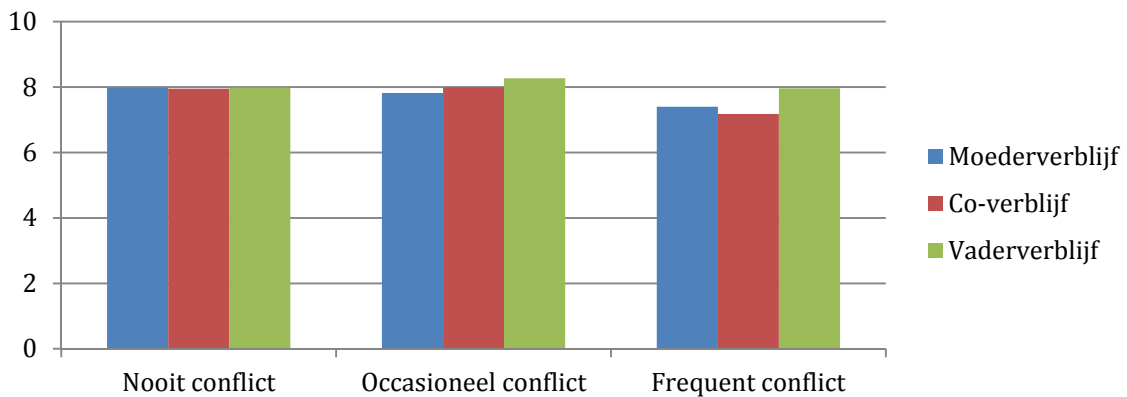
Tabel 3 Profiel, gezinsrelaties en welbevinden van kinderen in verschillende verblijfsregelingen (N=707)

	Kindperspectief			ouderperspectief		
Intercept	7,89	(0,21)	***	7,41	(0,40)	***
Meisje	-0,34	(0,12)	**	-0,58	(0,21)	**
Verblijfsregeling (ref=moederverblijf)						
Verblijfsco-ouderschap	0,01	(0,15)		0,31	(0,26)	
Vaderverblijf	0,21	(0,22)		0,26	(0,37)	
Ouderlijk conflict (ref=nooit conflict)						
Occasioneel conflict	-0,06	(0,15)		-0,01	(0,25)	
Frequent conflict	-0,57	(0,17)	***	-0,50	(0,31)	
Ouders geen contact				0,01	(0,36)	
Info ontbreekt	0,08	(0,24)				
Vader-kindrelatie (ref=goed)						
Niet goed	-0,33	(0,16)	*	0,27	(0,41)	
Zeer goed	0,55	(0,16)	***	0,28	(0,23)	
Geen contact	-0,03	(0,24)		0,80	(0,51)	
Moeder-kindrelatie (ref=goed)						
Niet goed	-0,62	(0,21)	**	-0,42	(0,51)	
Zeer goed	0,58	(0,14)	***	0,33	(0,23)	
Geen contact	-0,23	(0,56)		-0,56	(0,75)	
Vader nieuwe partner	-0,08	(0,13)		-0,02	(0,22)	
Moeder nieuwe partner	0,03	(0,13)		0,15	(0,22)	
Opleidingsniveau vader (ref=gemiddeld)						
Laag opgeleid	-0,14	(0,15)		-0,08	(0,28)	
Hoog opgeleid	0,07	(0,15)		0,15	(0,25)	
Opleidingsniveau moeder (ref=gemiddeld)						
Laag opgeleid	0,03	(0,17)		-0,24	(0,31)	
Hoog opgeleid	0,25	(0,15)		0,49	(0,25)	
Leeftijd kind	-0,03	(0,02)		-0,03	(0,04)	
Jaren sinds scheiding	-0,01	(0,01)		-0,01	(0,03)	
N	683			294		
Aangepaste R ²	0,15			0,13		

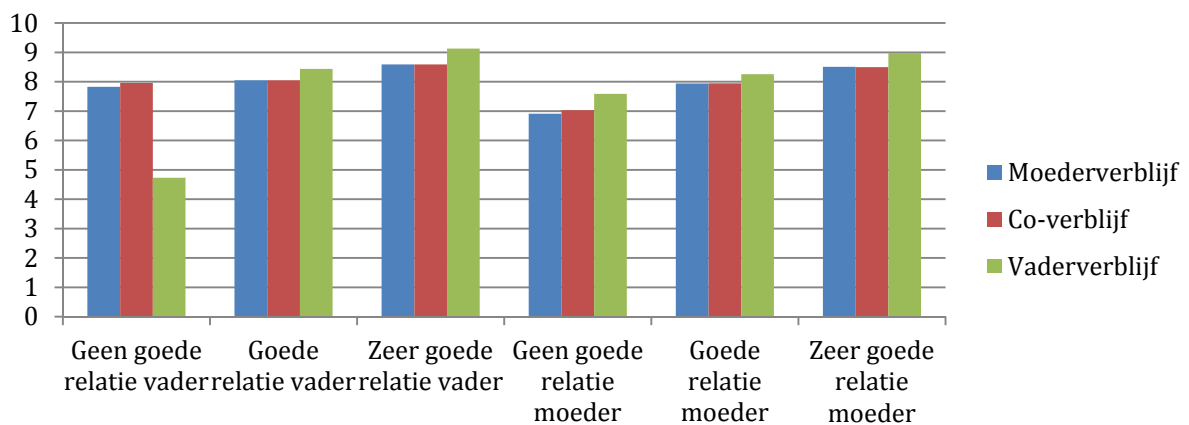
*p < .05. **p < .01. ***p < .001

Bron: Scheiding in Vlaanderen, 2009-10

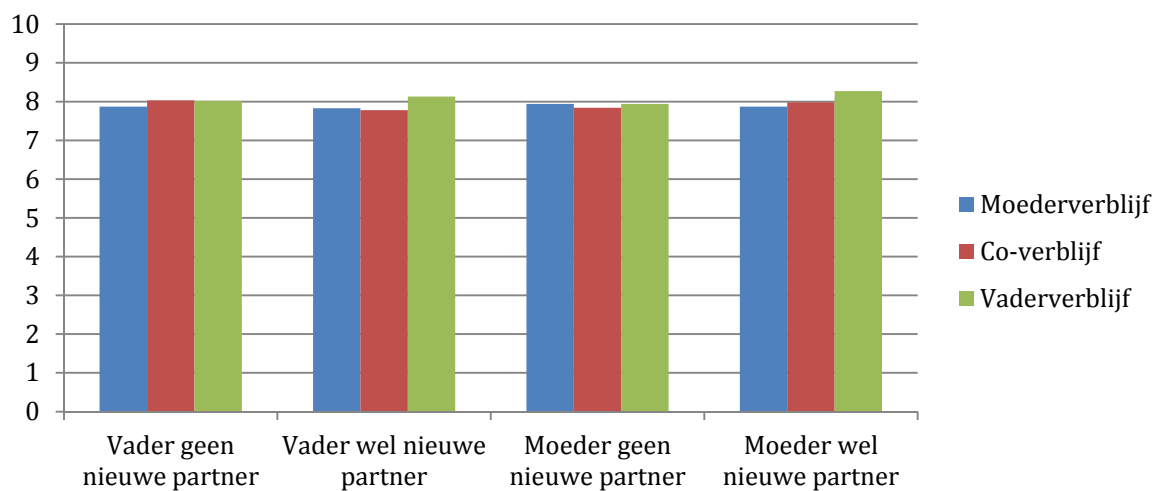
Figuur 1 De levenstevredenheid van kinderen in drie verblijfsregelingen, naargelang van drie niveaus van ouderlijk conflict (n=707)

Figuur 2 De levenstevredenheid van kinderen in drie verblijfsregelingen, naargelang van de kwaliteit van de moeder-kind en de vader-kindrelatie. (n=707)

Figuur 3 De levenstevredenheid van kinderen in drie verblijfsregelingen, naargelang van de aanwezigheid van een nieuwe partner bij moeder en bij vader. (n=707)

6 DISCUSSIE

Deze studie wil een bijdrage leveren aan de onderzoeksliteratuur rond de verblijfsregeling en het welbevinden van kinderen. Hiervoor werd onderzocht wat het effect is van de verblijfsregeling, van verschillende gezinsprocessen en van de interactie tussen de verblijfsregeling en deze gezinsprocessen op de levenstevredenheid van Vlaamse kinderen tussen 10 en 21 jaar. De data van het onderzoek ‘Scheiding in Vlaanderen’ werd gebruikt om deze onderzoeksvragen te beantwoorden.

Allereerst werd het profiel geschetst van kinderen en ouders in drie verschillende verblijfs-

regelingen. Kinderen in verblijfsco-ouderschap maakten gemiddeld iets recenter de echtscheiding van hun ouders mee, zijn iets jonger en hebben hoger opgeleide ouders. De verblijfsregeling is niet gerelateerd aan de levenstevredenheid van kinderen na controle voor andere variabelen.

We konden de bevindingen van o.a. Strohstein (2005) niet bevestigen dat er een oververtegenwoordiging zou zijn van weinig ruziënde koppels in verblijfsco-ouderschap. We zien wel dat occasioneel conflict (volgens de kinderen) en frequent conflict (volgens de ouders) vaker voorkomt bij verblijfsco-ouderschap dan bij de andere verblijfsregelingen. Het samen opvoeden van kinderen vraagt meer overleg, wat mogelijk aanleiding kan geven tot conflict. Het is niet ondenkbaar dat er zelfs bij aanvankelijk

weinig ruziënde koppels nieuwe conflictissues optreden naar aanleiding van het samen opvoeden van hun kind. Occasioneel conflict is eerder onschadelijk voor kinderen, want uit onze resultaten blijkt dat het niet gerelateerd is aan het welbevinden van kinderen. Frequent ouderlijk conflict is echter wel negatief voor het welbevinden van kinderen.

We kunnen niet besluiten dat ouderlijk conflict een andere uitwerking heeft op het welbevinden van kinderen in verblijfscoouderschap dan in een moederverblijf. Dit gaat in tegen de onderzoeksresultaten van Amato en Rezac (1994) en van een ander Vlaams onderzoek (Vanassche, Sodermans & Matthijs, te verschijnen) waar men vond dat bij veel ouderlijk conflict een verblijfscoouderschap slechter was voor het welbevinden van kinderen dan een moederverblijf. Onze resultaten leunen eerder aan bij de aanbevelingen van Davies en Cummings (1994) en Fabricius en Luecken (2007) die stellen dat de hogere ouderlijke betrokkenheid bij verblijfscoouderschap eventuele negatieve gevolgen van de echtscheiding (zoals veel conflict) kan elimineren.

Bij het promoten van verblijfscoouderschap is het dus voor beleidsmakers belangrijk om te begrijpen dat deze vorm van gedeeld ouderschap meer interactie tussen ouders vraagt en dus aanleiding kan geven tot meer conflict. Aangezien ouderlijke conflicten erg negatief afkleuren op kinderen, zou de aanwezigheid ervan een belangrijk beoordelingscriterium moeten zijn bij de beslissing over de verblijfsregeling.

Onze studie toont vervolgens aan dat samenleven met een ouder sterk geassocieerd is met een goede relatie met die ouder, wat op zijn beurt gerelateerd bleek aan de levenstevredenheid van kinderen. Dat zet de hoofdreden voor het wettelijk promoten van verblijfscoouderschap enigszins kracht bij. Het faciliteert contact tussen ouders en kinderen, wat de basis vormt voor het onderhouden of uitbouwen van een goede relatie. Bovendien vinden we nagenoeg geen verschillen in de kwaliteit van de ouder-kindrelatie naargelang er voltijds (eenouderverblijf) of deeltijds (verblijfscoouderschap) wordt samengewoond met een ouder. Dit wordt zowel vanuit ouderperspectief als vanuit kindperspectief bevestigd. In deze studie spreken we al van verblijfscoouderschap vanaf 33% samenwonen tussen ouders en kinderen. Dit staat in contrast met de in de Belgische rechtbanken gangbare week-weekregelingen (kinderen die exact 50% van de tijd bij elke ouder wonen). Deze afgebakende en rigide tijdsschema's mogen dan misschien praktische voordelen bieden, ze zijn vaak veeleer een afspiegeling van de machtsverhoudingen tussen ouders dan het resultaat van een weloverwogen beslissing in het belang van het kind. In dit verband waarschuwde McIntosh (2009) ervoor dat de invoering van het concept 'equal time' in Australië (zoals gelijkwaardig gedeeld verblijf in België) het doel had om de evenwaardigheid van beide ouders te onderstrepen, maar eerder geleid had tot de perceptie dat verblijfscoouderschap een recht is van elke ouder. Singer (2008, p.42) beweert dat "Alternating residence cannot be a question of absolute fair-

ness between the parents and should not be seen as a way of equally dividing the child's time between the parents or as a tool to achieve equality in the relationship between parent and child". Het laatste deel van deze quote suggereert dat verblijfsco-ouderschap een goede ouder-kindrelatie veronderstelt en niet bedoeld is om een goede relatie met een ouder op te bouwen.

Vervolgens werd ook de rol van stiefouders onderzocht. Verblijfsco-ouderschap verhoogt de complexiteit van het gezinsleven. Het leidt voor ouders immers tot een hogere kans op herpartnering en voor kinderen dus op een hogere kans voor samenleven met een stiefouder.

Ten slotte toont deze studie het belang van verschillen tussen kind- en oudermetingen. Ouders lijken een positiever beeld scheppen dan hun kinderen: minder conflict en betere relaties. Mogelijks zijn zij meer geneigd dan kinderen om sociaal wenselijk te antwoorden in surveyonderzoek. De discrepantie is bovendien opmerkelijk groot tussen de antwoorden van kinderen en hun niet-residentiële ouders. Zij vinden het misschien moeilijk om toe te geven dat de relatie met hun kind niet goed is. Multi-actoronderzoek is dus erg nuttig en laat bijvoorbeeld toe om een gemiddelde maat te creëren van ouder- en kindantwoorden en zo tot meer betrouwbare maten te komen. Ook kan het onderzoeken van verschillen op zich interessante bevindingen opleveren en onderwerp zijn van toekomstig onderzoek. Een recente studie die deze werkwijze hanteerde vond dat ouders systematisch angstge-

voelens van hun kinderen onderschatten en gevoelens van optimisme overschatten (Lagattuta, Sayfan & Bamford, 2012). Erg frappant is dat de associatie tussen de ouder-kindrelatie en het welbevinden van kinderen anders verloopt naargelang deze relatie door de ouders of door de kinderen gerapporteerd werd. Het is dus van belang om zowel de visie van kinderen als die van ouders te bestuderen als we uitspraken willen doen over welbevinden van kinderen na scheiding.

Deze studie heeft zeker enkele beperkingen. Zoals vaak in scheidingsonderzoek hebben we maar weinig kinderen in vadersverblijven, wat de resultaten voor deze groep minder robuust maakt. We hielden in deze studie ook geen rekening met de relatiekwaliteit tussen kinderen en stiefouders. Een diepgaande analyse van de kwaliteit van deze relaties en de effecten op welbevinden in verschillende verblijfsregelingen kan zeker nuttig zijn. Vervolgens gaat het om cross-sectionele data, waardoor we geen causale uitspraken kunnen doen. Vooral bij de associatie tussen verblijfsregeling en relaties tussen ouders en kinderen kan dit een grote rol spelen. Er zijn bovendien ook enkele nadelen verbonden aan de steekproef zelf. We hebben geen koppels die voor de tweede keer gescheiden zijn, wat zorgt voor een oververtegenwoordiging van stabiele samenwonenrelaties na scheiding. Bovendien zijn er indicaties dat lager opgeleide partners minder vertegenwoordigd zijn in de steekproef, zoals in de meeste surveys. Deze selectieve non-respons is wellicht nog groter indien we werken met een subsample van triades. Bij

de selectie van het targetkind waren er twee niveaus van weigering mogelijk. Enerzijds moest de ouder toestemming geven om het kind te benaderen, vervolgens moest het kind zelf zijn toestemming geven om mee te werken aan het onderzoek. Deze dubbele selectieprocedure heeft zeker zijn invloed op de selectiviteit van de respons en moet in het achterhoofd gehouden worden bij de interpretatie van de resultaten. Het is waarschijnlijk dat kinderen die meer sociale en emotionele problemen hebben, of die moeite hebben met de scheiding van hun ouders minder goed vertegenwoordigd zijn in de steekproef. In de eerste plaats zullen ouders hun kinderen willen beschermen tegen de emotionele schade die een interview kan veroorzaken. In de tweede plaats zullen kinderen die zich niet goed voelen zelf ook minder geneigd zijn om deel te nemen. Het is belangrijk om dit in het achterhoofd te houden bij de veralgemeenbaarheid van de resultaten van dit onderzoek.

Niettemin staande verblijfsco-ouderschap (in vergelijking met moederverblijven) een betere relatie met de vader lijkt te faciliteren, wat op zich een positief effect heeft op het welbevinden van kinderen, moeten we besluiten dat er geen direct effect is van verblijfsco-ouderschap op de levenstevredenheid van Vlaamse kinderen. Er zijn dus andere aspecten verbonden aan verblijfsco-ouderschap die mogelijks dit positieve effect via de ouder-kindrelatie kunnen teniet doen. Hierbij kunnen we denken aan ouderlijk conflict, wat iets meer voorkomt bij verblijfsco-ouderschap in vergelijking met een moederverblijf. Ook zou

het frequente verhuizen en de afwezigheid van één vaste stek kunnen bijdragen tot extra stressgevoelens. Maar hiervoor is extra onderzoek nodig. Het maakt dus niet zoveel uit bij welke ouder kinderen wonen na de scheiding, zolang hun gezin goed 'functioneert' in termen van weinig ruzie en een goede band met de ouders. Dit gezinsfunctioneren wordt bovendien anders ervaren door ouders en kinderen. Een belangrijke aanbeveling vanuit dit onderzoek aan ouders, rechters, bemiddelaars en andere professionals is om verblijfsregelingen op maat uit te werken en rekening te houden met de specifieke omstandigheden en gezinsrelaties en de meningen van ouders én kinderen.

7 REFERENTIES

- Amato, P. R., & Gilbreth, J. G. (1999). Nonresident Fathers and Children's Well-Being: A Meta-Analysis. *Journal of Marriage and the Family*, 61(3), 557. doi:10.2307/353560
- Amato, P. R., & Keith, B. (1991a). Parental divorce and the well-being of children: a meta-analysis. *Psychological bulletin*, 110(1), 26–46.
- Amato, P. R., & Keith, B. (1991b). Parental Divorce and Adult Well-Being: A Meta-Analysis. *Journal of Marriage and the Family*, 53(1), 43. doi:10.2307/353132
- Amato, P. R., & Rezac, S. J. (1994). Contact with nonresident parents, interparental conflict, and children's behavior. *Journal of Family Issues*, 15(2), 191–207.
- Arditti, J. A. (1992). Differences between fathers with joint custody and noncustodial fathers. *American Journal of Orthopsychiatry*, 62(2), 186–195.
- Bauserman, R. (2002). Child adjustment in joint-custody versus sole-custody arrangements: A meta-analytic review. *Journal of Family Psychology*, 16(1), 91–102.
- Bender, W. N. (1994). Joint custody: The option of choice. *Journal of Divorce and Remarriage*, 21(3/4), 115–131.
- Bowlby, J. (1971). *Attachment and loss. 1: Attachment*. Harmondsworth: Penguin books.
- Bowlby, J. (1973). *Attachment and loss. 2: Separation: anxiety and anger*. Harmondsworth: Penguin books.
- Bowlby, J. (1981). *Attachment and loss. 3: Loss: sadness and depression*. Harmondsworth: Penguin books.
- Bowman, M. E., & Ahrons, C. R. (1985). Impact of legal custody status on fathers' parenting postdivorce. *Journal of Marriage and Family*, 47(2), 481–488.
- Breivik, K., & Olweus, D. (2006). Adolescent's adjustment in four post-divorce family structures. *Journal of divorce and remarriage*, 44(3-4), 99–124. doi:10.1300/J087v44n03
- Buchanan, C. M., Maccoby, E. E., & Dornbusch, S. M. (1992). Adolescents and their families after divorce: three residential arrangements compared. *Journal of Research on Adolescence*, 2(3), 261–291.

- Cancian, M., & Meyer, D. R. (1998). Who gets custody? *Demography*, 35(2), 147–157.
- Crosbie-Burnett, M. (1991). Impact of joint versus sole custody and quality of co-parental relationship on adjustment of adolescents in remarried families. *Behavioral Sciences & the Law*, 9, 439–449.
- Davies, P. T., & Cummings, M. (1994). Marital conflict and Child adjustment: An emotional security hypothesis. *Psychological bulletin*, 116(3), 387–411.
- Diener, E. (2012). New findings and future directions for subjective well-being research. *American Psychologist*, 37, 590–597.
- Eurostat. (2010). Eurostat. Retrieved from <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/population/introduction>
- Fabricius, W. V. (2003). Listening to children of divorce: New findings that diverge from Wallerstein, Lewis and Blakeslee. *Family Relations*, 52(4), 385–396.
- Fabricius, W. V., & Luecken, L. J. (2007). Postdivorce living arrangements, parent conflict, and long-term physical health correlates for children of divorce. *Journal of family psychology*, 21(2), 195–205. doi:10.1037/0893-3200.21.2.195
- Fabricius, W.V.; Sokol, K.R.; Diaz, P. & Braver, S.L. (2012). Parenting time, parent conflict, parent-child relationships, and children's physical health. *Parenting plan evaluations: Applied research for the family court*,
- Fehlberg, B., Smyth, B., Maclean, M., & Roberts, C. (2011). Legislating for shared time parenting after separation: A research review. *International Journal of Law, Policy and the Family*, 25(3), 318–337.
- Fischer, T. (2004). Parental divorce, conflict and resources. The effects on children's behaviour, behavior problems, socioeconomic attainment and transitions in the demographic career. ICS, Nijmegen: Dissertations.
- Frankel, S. A. (1985). Joint custody awards and children: A theoretical framework and some practical considerations. *Psychiatry*, 48, 318–328.
- Furstenberg, F. F., & Nord, C. W. (1985). Parenting Apart: Patterns of Childrearing after Marital Disruption. *Journal of Marriage and the Family*, 47(4), 893.

- Ganong, L. H., & Coleman, M. (2004). *Stepfamily relationships. Development, dynamics, and interventions*. New York: Kluwer academic/plenum publishers.
- Glover, R. J., & Steele, C. (1989). Comparing the effects on the child of post-divorce parenting arrangements. *Journal of Divorce*, 12, 185–201.
- Goldstein, J., Freud, A., & Solnit, A. (1973). *Beyond the Best Interests of the Child*. Press, New York: Free.
- Gunnoe, M. L., & Braver, S. L. (2001). The effects of joint legal custody on mothers, fathers, and children controlling for factors that predispose a sole maternal versus joint legal award. *Law and Human Behavior*, 25(1), 25–43.
- Hakvoort, E. M., Bos, H. M. W., Van Balen, F., & Hermans, J. M. a. (2011). Postdivorce Relationships in Families and Children's Psychosocial Adjustment. *Journal of Divorce & Remarriage*, 52(2), 125–146. doi:10.1080/10502556.2011.546243
- Hanson, T. L., McLanahan, S. S., & Thomson, E. (1996). Double jeopardy: Parental conflict and stepfamily outcomes for children. *Journal of Marriage and the Family*, 58(1), 141–154.
- Hemelsoen, R. (2012). Een empirische inhoudsanalyse van verblijfs- en contactregelingen in Vlaamse EOT-overeenkomsten. *Tijdschrift voor jeugdrecht en kinderrechten*, 4, 289-307.
- Holmbeck, G. N. (2002). Post-hoc Probing of Significant Moderational and Mediation Effects in Studies of Pediatric Populations. *Journal of Pediatric Psychology*, 27(1), 87-96.
- Johnston, J. R. (1995). Children's adjustment in sole custody compared to joint custody families and principles for custody decision making. *Family and Conciliation Courts Review*, 33(4), 415–425.
- Kalter, N., Kloner, A., Schreier, S., & Okla, K. (1989). Predictors of children's postdivorce adjustment. *American Journal of Orthopsychiatry*, 59(4), 605–618.
- Kaspiew, R., Gray, M., Weston, R., Moloney, L., Hand, K., & Qu, L. (2009). Evaluation of the 2006 family law reforms: Summary report. Evaluation. Melbourne.
- Kelly, J. B. (1991). children's post-divorce adjustment. Effects of conflict, parent adjustment and custody arrangement. *Family Law Report*.

- Kelly, J. B. (1993). Current research on children's postdivorce adjustment. No simple answers. *Family and Conciliation courts Review*, 31(1), 29–49.
- Kline, M., Tschann, J. M., Johnston, J. R., & Wallerstein, J. S. (1989). Children's adjustment in joint and sole physical custody families. *Developmental Psychology*, 25(3), 430–438. doi:10.1037//0012-1649.25.3.430
- Kuehl, B. P. (1993). child and family therapy: A collaborative approach. *American Journal of Family Therapy*, 21(3), 260–266.
- Lagattta, K. H.; Sayfan, L. & Bamford, C. (2012). Do you know how I feel? Parents underestimate worry and overestimate optimism compared to child self-report. *Journal of experimental Child Psychology*, 113, 211-232.
- Lee, M.-Y. (2002). A Model of Children's Postdivorce Behavioral Adjustment in Maternal- and Dual-Residence Arrangements. *Journal of Family Issues*, 23(5), 672–697.
- Levin, K.A.; Dallago, L. & Currie, C. (2012). The association between adolescent life satisfaction, family structure, family affluence and gender differences in parent–child communication. *Social Indicators Research*, 106(2), 287-305.
- Lowery, C. R., & Settle, S. A. (1985). Effects of divorce on children: Differential impact of custody and visitation patterns. *Family Relations*, 34(4), 455–463.
- Luepnitz, D. A. (1986). A comparison of maternal, paternal, and joint custody: Understanding the varieties of post-divorce family life. *Journal of Divorce*, 9, 169–183.
- Martens, I. (2007). Procesrechterlijke innovaties inzake verblijfs- en omgangsregeling. In P. Senaeve, F. Swennen, & F. Verschelden (Eds.), *Verblijfsco-ouderschap. Uitvoering en sanctionering van verblijfs- en omgangsregelingen. Adoptie door personen van hetzelfde geslacht* (pp. 125–146). Antwerpen - Oxford: Intersentia.
- Matthijs, K. (2009). *Bevolking: wie, wat, waar, wanneer?* [Population: who, what, where, when?]. Leuven: Acco.
- Mcintosh, J. E. (2009). Legislating for shared parenting: Exploring some underlying assumptions. *Family Court Review*, 47(3), 389–400.

- Mortelmans, D., Pasteels, I., Van Bavel, J., Bracke, P., Matthijs, K., & Van Peer, C. (2011). Divorce in Flanders. Data collection and code book. Retrieved from <http://www.divorceinlanders.be>.
- Naedvall, F., & Thuen, F. (2004). Residence arrangements and well-being: A study of Norwegian. *Scandinavian Journal of Psychology*, 363–371.
- Pavot, W. & Diener, E. (1993). Review of the satisfaction with life scale. *Psychological Assessment*, 5(2), 164-172.
- Pearson, J., & Thoennes, N. (1990). Custody after divorce: Demographic and attitudinal patterns. *American Journal of Orthopsychiatry*, 60(2), 233–249.
- Riggs, S. A. (2005). Is the approximation rule in the child's best interest? A critique from the perspective of attachment theory. *Family Court Review*, 43(3), 481–493.
- Rothberg, B. (1983). Joint custody: Parental problems and satisfactions. *Family Process*, 22, 43–52.
- Ryan, R.M. & Deci, E.L. (2001). On happiness and human potentials: A review research on hedonic and eudaimonic well-being. *Annual Review of Psychology*, 52, 141-166.
- Shiller, V. M. (1986). Joint versus maternal custody for families with latency age boys: Parent characteristics and child adjustment. *The American Journal of Orthopsychiatry*, 56(3), 486–489.
- Singer, A. (2008). Active parenting or Solomon's justice? Alternating residence in Sweden for children with separated parents. *Utrecht Law Review*, 4(2), 35–47.
- Smyth, B. (2004). Parent-child contact schedules after divorce. *Family Matters*, 69, 32–43.
- Sodermans, A. K., Vanassche, S., & Matthijs, K. (2011). Gedeelde kinderen en plusouders: De verblijfsregeling en de gezinssituatie na scheiding. In D. Mortelmans, I. Pasteels, P. Bracke, K. Matthijs, J. Van Bavel, & C. Van Peer (Eds.), *Scheiding in Vlaanderen*. Leuven: Acco.
- Sodermans, A. K., Vanassche, S., Matthijs, K., & Swicegood, G. (2012). Measuring post-divorce living arrangements: Theoretical and empirical validation of the residential calendar. *Journal of Family Issues*. doi 10.1177/0192513X12464947.
- Sodermans, A. K., Vanassche, S., & Matthijs, K. (2013). Post-divorce custody arrangements and binuclear family structures of Flemish

- adolescents. *Demographic Research*, 28(15), 421-432.
- Sodermans, A. K., Matthijs, K., & Swicegood, G. (2013). Characteristics of joint physical custody families in Flanders. *Demographic Research*, 28(29), 821–848
- Spruijt, E., & Duindam, V. (2009). Joint physical custody in the Netherlands and the well-being of children. *Journal of Divorce and Remarriage*, 51(1), 65–82.
- Strohschein, L. (2005). Parental divorce and child mental health trajectories. *Journal of Marriage and the Family*, 67, 1286–1300.
- Swiss, L., & Le Bourdais, C. (2009). Father-child contact after separation: The influence of living arrangements. *Journal of Family Issues*, 30(5), 623–652. doi:10.1177/0192513X08331023
- Troxel, W. M., & Matthews, K. A. (2004). What are the costs of marital conflict and dissolution to children's physical health? *Clinical child and Family Psychology*, 7(1), 29–57.
- Van Peer, C. (2007). De impact van (echt)scheiding op kinderen en ex-partners. Brussel: Studiedienst van de Vlaamse regering.
- Vanassche, S., Sodermans, A. K., & Matthijs, K. (2011). Gezinsrelaties na ouderlijke scheiding. In D. Mortelmans, I. Pasteels, P. Bracke, K. Matthijs, J. Van Bavel, & C. Van Peer (Eds.), *Scheiding in Vlaanderen* (pp. 153–168). Leuven: Acco.
- Vanassche, S., Sodermans, A., Matthijs, K. (te verschijnen). Commuting between two parental households: the association between joint custody and adolescent well-being following divorce. *Journal of Family Studies*.
- Vanboeckrijk, H. (2009). Twee jaar toepassing van de wet van 18 juli 2006 inzake het verblijfsco-ouderschap en de uitvoering en sanctionering van verblijfs- en omgangsregelingen. In P. Senaev, F. Swennen, & V. G. (Eds.), *Knelpunten echtscheiding, afstamming en verblijfsregelingen* (pp. 191–211). Antwerpen - Oxford: Intersentia.
- van Krieken, R. (2005). The “Best interests of the child” and parental separation: On the “Civilizing of parents.” *Modern Law Review*, 68(1), 25–48.
- Videon, T. M. (2002). The effects of parent-adolescent relationships and parental separation on adolescent well-being.

Journal of Marriage and the Family, 64(2),
489–503.

Villeneuve-Gokalp, C. (2000). The double
families of children of separated parents?
Population: an English Selection, 12, 111–
137.

Wolchik, S. A., Braver, S. L., & Sandler, I. N.
(1985). Maternal versus joint custody:
Children's postseparation experiences and
adjustment. Journal of Clinical Child
Psychology, 14(1), 5–10.

ENGLISH ABSTRACT

Since 2006, a legal recommendation for joint physical custody is included in the Belgian custody law. Earlier research showed that children in joint physical custody have in general better outcomes than children in sole custody arrangements. This study examines the association between joint physical custody and adolescent wellbeing and whether this relationship is conditioned by the degree of parental conflict, the quality of the parent-child relationship and the complexity of the family configuration of mother and father. We use from the Divorce in Flanders survey, and we have information on 707 children between 10 and 21 years old with divorced parents. Overall, the subjective wellbeing of children in joint physical custody was similar to that of children in other custody arrangements. We found no support for moderating effects of parental conflict, quality of the relationship with mother and father, and the presence of a new partner in the parental households. Joint physical custody seems to facilitate a better parent-child relationship with both parents when compared to sole custody. In joint physical custody, parents have more occasional conflicts, but this is limited to a level that is not harmful for children.

Keywords: Custody arrangements, joint physical custody, divorce, parental conflict, adolescents, subjective well-being, parent-child relationship